

TALABALARDAGI O‘QISH MOTIVATSIYASI RIVOJLANISHIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR

Jumaboyeva Mahliyo Xudaybergan qizi
Ranch texnologiya universiteti
“Pedagogika va aniq fanlar”
kafedrası o‘qituvchisi

E-mail: jumaboyevamahliyo97@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada talabalarda o‘qish motivatsiyasi rivojlanishiga ta’sir qiluvchi ichki va tashqi omillar, o‘quv motivi va uni shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari va shakllanish bosqichlari, o‘quv motivlarining namoyon bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlari, o‘quv jarayonini to‘g‘ri tashkil etish orqali talabalardagi o‘qish motivlari rivojlantirish shuningdek, talabalar o‘rtasidagi o‘qish motivlarining rivojlanish dinamikasi haqidagi fikrlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qish motivi, motivatsiya, faoliyat, rivojlanish, samaradorlik, talab, o‘qituvchi, ta’lim jarayoni, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, ta’lim jarayonini tashkil etish shakllari, ehtiyojlar ierarxiyasi.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация: В статье рассмотрены внутренние и внешние факторы, влияющие на развитие мотивации к учебе у студентов, особенности и этапы формирования мотивации к обучению, необходимые условия проявления мотивации к учебе, развитие мотивов учебы. у студентов через правильную организацию учебного процесса, а также выделены мнения о динамике развития мотивов учебы у студентов.

Ключевые слова: мотив учебы, мотивация, деятельность, развитие, эффективность, востребованность, педагог, учебный процесс, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, формы организации учебного процесса, иерархия потребностей.

FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF STUDY MOTIVATION IN STUDENTS

Abstract: In the article, the internal and external factors affecting the development of motivation to study in students, the specific characteristics and stages of formation of the motivation for learning, the necessary conditions for the manifestation of motivation for learning, the development of study motives in students through the proper organization of the educational process, as well as the

opinions about the dynamics of the development of study motives among students are highlighted.

Key words: study motive, motivation, activity, development, efficiency, demand, teacher, educational process, internal motivation, external motivation, forms of educational process organization, hierarchy of needs.

Ta'lim motivatsiyasini shakllantirish zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biridir. Ta'lim motivatsiyasi strukturasi shakllantirish jarayoni universitetda o'qishning birinchi kunlaridan boshlanadi va har bir aniq holatda o'qitish samaradorligi ko'p jihatdan motivatsiyaning tuzilishi va kuchiga bog'liq. Talabalarning bilim olish motivatsiyasiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish oliy ta'lim samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Talabalarning ta'lim motivatsiyasini tahlil qilishda nafaqat dominant motivni aniqlash, balki motivatsion sohaning tuzilishini ham hisobga olish kerak. Motivatsiya nafaqat inson faoliyatini belgilaydi, balki aqliy faoliyatning barcha sohalariga tom ma'noda kiradi. Motivlar individual rivojlanish jarayonida shaxsning atrof-muhitga nisbatan barqaror baholovchi munosabatlari sifatida shakllanadi. Odamlar ma'lum motivlarning individual ko'rinishlari (xarakteri va kuchi) bilan farqlanadi. Muvaffaqiyatga erishish yoki muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasi sifatida qaraladigan muvaffaqiyat motivatsiyasi xorijiy psixologiyada J. Atkinson, D. Makklelland va boshqalar tomonidan keng o'rganilgan [1]

Motivatsiya - bu insonning sharoiti va ehtiyojlariga qarab o'zgarishi mumkin bo'lgan dinamik jarayon. Talabalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi bir qancha muhim omillar mavjud. Shaxsiy xususiyatlar o'quvchilarning ta'lim faoliyatiga motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi eng muhim omillardan biridir. Motivlar, qadriyatlar, e'tiqodlar, ijtimoiy munosabatlar va umidlar kabi xususiyatlar o'quvchilarning ta'lim faoliyatini qanday qabul qilishiga va o'z oldiga qanday maqsadlar qo'yishiga ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi odamlar faol o'quvchilar bo'lishi mumkin, boshqalari esa ko'proq ijtimoiy motivatsiyaga ega yoki faqat yuqori baho olishga qaratilgan bo'lishi mumkin[2]. Ikkinchi omil - o'qituvchi. Barkamol o'qituvchi o'z ta'lim yo'nalishi bo'yicha nafaqat chuqur bilimga ega bo'ladi, balki bu bilimlarni zamonaviy o'qitish uslublari va texnologiyalaridan foydalangan holda o'z shogirdlariga ham bera oladi. O'qituvchi o'quvchilarni bilim olishga undashi, sinfda qulay muhit yaratishi, har bir o'quvchini o'quv jarayonida ishtirok etishga undashi mumkin. O'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga ta'sir etuvchi uchinchi omil - ular o'qiyotgan o'quv muhitidir. Sinf xonasi va jihozlari, shuningdek, o'quv materiallari o'quvchida turli xil assotsiatsiyalar va hissiyotlarni uyo'tishi mumkin, bu esa, o'z navbatida, uning o'quv motivatsiyasiga ta'sir qilishi

mumkin. O'quv muhiti o'quvchi uchun qulay bo'lishi, uning o'rganilayotgan fanga qiziqishini rivojlantirishi va chalg'itadigan narsalarni yaratmasligi kerak. Ta'lim jarayonini tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Kursning o'ziga xos xususiyatlarini va texnik vositalardan foydalanish imkoniyatini hisobga olish kerak. O'quv materialining mavjudligi, uning to'liqligi va tizimliliigi ham o'quvchilarning motivatsiyasini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Talabaniing ta'limdagi roli motivatsiyaning tarkibiy qismi sifatida hal qiluvchi ahamiyatga ega va talabaniing bilim oluvchisi sifatidagi an'anaviy g'oyasidan tashqariga chiqishi kerak. Kaylen Uilyams va Karolin Uilyams [3] talabalarning motivatsiyasi quyidagi talabalar bilan bo'liq omillar mavjud bo'lganda kuchayishini ta'kidlaydi:

Ichki va tashqi motivatsiya.

Oddiy talabalar o'quv jarayoniga turli darajadagi ichki va tashqi motivatsiyani olib keladi deb taxmin qilinadi. Ko'pgina talabalar bilan ishlashda topilgan ichki motivatsion omillarga quyidagilar kiradi:

- ishtirok etish (ishtirok etish istagi);
- qiziquvchanlik (o'zlari uchun qiziqarli bo'lgan narsalarni ko'proq o'rganish istagi);
- qiyinchilik (mavzuning murakkabligini bilish istagi);
- ijtimoiy o'zaro ta'sir (ijtimoiy aloqalarni yaratish).

Tashqi motivatsion omillarga quyidagilar kiradi:

- qoidalarga rioya qilish (boshqa odamlarning umidlarini qondirish istagi);
- tan olish (omma tomonidan e'tirof etilishi zaruriyati);
- musobaqa ;
- ishdan qochish (kerakdan ko'ra ko'proq ish qilishdan qochish istagi).

Shu bilan birga, ko'pgina zamonaviy mualliflarning asarlari talaba uchun faqat kelajakdagi kasbining tashqi jihatlariga e'tibor qaratish xato bo'lishini ko'rsatadi [4].

Motivatsiyaga ta'sir qiluvchi turli xil individual va ijtimoiy omillar. Masalan, ichki motivatsiya ta'lim muassasasini tanlash sababiga, o'qishni tugatgandan keyin ish topish ehtimoliga, kelajakdagi umidlarga va bakalavr/magistr darajasini olish istagiga bog'liq.

Tashqi motivatsiyaga quyidagilar ta'sir qiladi: ish topish ehtimoli, o'qituvchiga, tengdoshlar guruhiga bo'lgan munosabat, daromad darajasi, o'quv guruhlarning yetarliligi, o'quv materiallarining yetarliligi. Eng samarali tashqi motivatsiya - bu ish topish ehtimoli.

Ehtiyojlar ierarxiyasi. A. Maslou nazariyasiga ko'ra, ehtiyojlar har bir shaxs uchun quyidagi tartibda tartibga solinadi: fiziologik farovonlik, xavfsizlik, sevgi, hurmat va o'zini o'zi anglash [4]. Pastki darajadagi ehtiyojlar haqida gap ketganda, siz o'ylashingiz kerak: agar talaba och yoki chanqoq bo'lsa, unga diqqatini o'rganishga qaratish qiyinroq. Bundan tashqari, agar atrof-muhit jismoniy, aqliy yoki hissiy jihatdan xavfli bo'lsa, talaba o'rganishga to'liq e'tibor berish qiyin bo'ladi. Agar o'qituvchi har doim o'quvchiga nisbatan tanqidiy munosabatda bo'lsa, o'z-o'zini past baholagani o'quvchini qadrsiz va tan olinmagandek his qiladi. O'qituvchi talabani e'tiborini o'rganishga qaratishi uchun talabani ehtiyojlarini qondirishning yuqori darajasini ta'minlash uchun hamma narsani qilishi kerak. Bu A.Maslouning boshqa klassik qarashlariga ham mos keladi, unga ko'ra o'qituvchining o'z-o'zini namoyon qilishi "talaba bilan hamkorlik qilish uchun yoqimli imkoniyatni, birgalikda tadqiqot va haqiqatni birgalikda bilish imkoniyatini" nazarda tutadi [5].

Qabul qilingan farovonlik. Farovonlik yoki hayotdan qoniqish - bu talabani o'z hayotidan qoniqish darajasi, shu jumladan kundalik faoliyatdan zavqlanish, hayotning mazmuni, orzu qilingan va erishilgan maqsadlar o'rtasidagi muvofiqlik, kayfiyat, o'zini o'zi qadrlash, qabul qilingan sog'liq, moliyaviy mustaqillik, va ijtimoiy aloqalar. Ya'ni, ta'lim sifati bilan bog'liq bo'lmagan omillar talabalarning qoniqishiga, jumladan, ularning kasbiy motivatsiyasiga ta'sir qilishi mumkin.

Energiyadan samarali foydalanish. Talabalarga diqqatni jamlash va energiyani saqlab qolgan holda qanday natijalarga erishishni o'rgatish kerak. O'qituvchilar o'quvchilarni samarali va samarali harakatlarga intilishga o'rgatishlari kerak.

Ishga maqsadli ulanish. Kasbiy motivatsiya o'zini namoyon qilish, izlanish va doimiy ijodkorlik manbai sifatida ish bilan bog'liqlik natijasida yuzaga keladi. Maqsad talaba va u muhim va mazmunli ma'no sifatida qabul qilgan narsa o'rtasidagi o'zaro ta'sirdan paydo bo'lganligi sababli paydo bo'ladi. Zamonaviy mahalliy mualliflarning ta'kidlashicha, o'qituvchilar kasbiy tayyorgarlik jarayonida o'quvchilarning o'zini o'zi bilish va kasbiy identifikatsiya qilish istagini raobatlantirishga chaqiriladi [6],[7].

Yaxlitlik va muvaffaqiyat. Vijdonli talabalar muvaffaqiyat motivatsiyasi qobiliyatidagi farqlar tufayli katta muvaffaqiyatlarga erishishlari mumkinligi taxmin qilinadi. Muvaffaqiyat motivatsiyasini va oldingi akademik muvaffaqiyatni baholash o'z salohiyatini maksimal darajada oshirishga qodir bo'lgan talabalarni aniqlashga yordam beradi. Boshqa tomondan, bunday baholash o'qituvchilarni

viydonsiz va muvaffaqiyatga kam yo'naltirilgan o'quvchilar haqida ogohlantirishi mumkin.

Omma oldida nutq so'zlash qobiliyatlari. Omma oldida nutq so'zlashdan qo'rqish odatiy fobiyadir va ommaviy nutq amaliyoti o'quvchilarni o'z-o'zini hurmat qilishni tiklash va yaxshilash bilan birga o'z qo'rquvlariga qarshi turishga o'rgatadi. Erishilgan ijobiy natijalar o'quvchilarni yanada ishonchli va rao'batlantirishi kerak.

O'rganish vaqti va odatlari. O'qishga sarflangan vaqt ishlashga ta'sir qilsa-da, bu ta'sir talabalarning odatlari bilan tartibga solinadi. Bundan tashqari, diqqatni jamlash qobiliyati talabaning o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir qiladi.

Ma'ruzalarda qatnashish. Ma'ruzalar akademik ko'rsatkichlar bilan ijobiy bog'liq deb qaraladi. Ular, shuningdek, talabalar uchun qimmatli va qiziqarli o'rganish tajribasi sifatida qabul qilinadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, talabalarga ta'limni qadrlash va ta'lim jarayonida vaqtini unumli o'tkazishga yordam beradigan uzoq muddatli ta'lim rejasi. Bu reja, shuningdek, ularning ishonchini oshirish va noma'lum qo'rquvini kamaytirishga yordam berishi kerak. Bunday reja doimiy ravishda yangilanib tursa va ta'limdan martabaga o'tishni qamrab olsa, yanada samaraliroq bo'ladi. Rejalashtirish jarayoni talabalarga ta'lim va ish o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rish imkonini beradi, bu esa ularning kasbiy motivatsiyasini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atkinson J.V. Motivatsiyani rivojlantirish nazariyasi. – M.: Pedagogika, 1996 yil.
2. Бородин Е. М. Критерии, показатели и уровни развития педагогического мастерства / Е. М. Бородин, А. В. Крупнова, К. Н. Бородина // Научно-методический электронный журнал «Концепция». - 2015.
3. Уильямс, К. К. Пять ключевых ингредиентов для улучшения студенческой мотивации / К. К. Уильямс, К. К. Уильямс, // Исследования в журнале высшего образования, 12, 2011 г.
4. Костева А. С. Факторы профессионального самоопределения: психолого-педагогические аспекты / А. С. Костева // Научно-методический электронный журнал «Концепция». – 2015. – Т. 26. – Б. 26–30.
5. Сергеева О. В. Психологические особенности общения в образовательном процессе вуза / О. В. Сергеева // Научно-методический электронный журнал «Концепция». - 2016.
6. Бородин Е. М. Критерии, показатели и уровни развития педагогического мастерства / Е. М. Бородин, А. В. Крупнова, К. Н. Бородина // Научно-методический электронный журнал «Концепция». - 2015 г.
7. Covington M. V. Goal theory, motivation, and school achievement : an integrative review // Annual review of psychology. 2000.